

Het onvoorwaardelijke basisinkomen:

kansen, uitdagingen en de politieke realiteit

Presentatie Senioren Goirle

De Marmot 29 juli 2025

Inleiding

Het idee van een onvoorwaardelijk basisinkomen (OBI) spreekt wereldwijd tot de verbeelding. In Nederland wordt het basisinkomen regelmatig in het publieke debat besproken, maar tot echte politieke implementatie is het nog niet gekomen. In deze presentatie bespreken we wat het onvoorwaardelijk basisinkomen inhoudt, de belangrijkste argumenten voor en tegen, en waarom het D66, ondanks haar progressieve imago, nog steeds niet is gelukt om het OBI op de politieke agenda te krijgen.

Wat is het onvoorwaardelijk basisinkomen?

Het onvoorwaardelijke basisinkomen is een periodieke geldelijke uitkering die iedere burger ontvangt, ongeacht inkomen, vermogen, of arbeidsstatus. Het is "onvoorwaardelijk" omdat er geen eisen worden gesteld aan het ontvangen van deze uitkering – iedereen krijgt het, zonder tegenprestatie of toetsing.

Hoofdkenmerken

- Iedereen ontvangt hetzelfde bedrag.
- Er zijn geen voorwaarden, zoals werk- of sollicitatieplicht.
- Het vervangt of vereenvoudigt bestaande sociale zekerheidsregelingen.
- Het doel is bestaanszekerheid en het verminderen van armoede en bureaucratie.

Voordelen van het basisinkomen

Het OBI wordt door voorstanders geprezen om zijn eenvoud en sociale impact. De belangrijkste voordelen zijn:

1. Armoedebestrijding en bestaanszekerheid

Omdat iedereen een basisbedrag ontvangt, wordt armoede direct aangepakt. Kwetsbare groepen, zoals mensen zonder vast werk of zelfstandigen zonder vangnet, krijgen hiermee financiële zekerheid. Het basisinkomen kan zo bijdragen aan het verminderen van ongelijkheid.

2. Minder bureaucratie en controle

Het huidige sociale stelsel kent veel regels, formulieren en controles - denk aan bijstandsverlening en toeslagen. Een OBI vervangt veel van deze regelingen, waardoor uitvoeringskosten en administratieve lasten dalen. Burgers en overheidsinstanties ervaren minder stress en foutenlast.

3. Vrijheid en ontplooiing

Een vast inkomen biedt ruimte om keuzes te maken buiten de druk van financiële noodzaak. Mensen kunnen investeren in persoonlijke ontwikkeling, mantelzorg, vrijwilligerswerk of ondernemerschap, zonder de angst het inkomen te verliezen.

4. Stimulans voor innovatie en arbeid

Anders dan vaak gedacht wordt, hoeft een basisinkomen niet te leiden tot minder arbeidsparticipatie. Sommige experimenten suggereren juist dat mensen met een basisinkomen ruimte voelen om nieuw werk te zoeken, een opleiding te volgen of te ondernemen.

5. Sociale cohesie en waardigheid

Door iedereen gelijk te behandelen en het stigma op uitkeringen weg te nemen, kan een OBI bijdragen aan sociale samenhang en het gevoel van waardigheid.

Nadelen en uitdagingen van het basisinkomen

Tegenstanders en critici zien echter ook grote bezwaren en risico's:

1. Hoge kosten en financiering

Een universeel basisinkomen vraagt om veel geld. De kosten voor een leefbaar bedrag voor alle Nederlanders zijn enorm. De financiering – bijvoorbeeld via belastingverhogingen of schrappen van bestaande regelingen – is politiek gevoelig en economisch complex.

2. Prikkel voor (on)werkzaamheid

Critici vrezen dat mensen minder zullen gaan werken als ze zonder voorwaarden geld krijgen. Dit zou de arbeidsparticipatie kunnen verlagen, met negatieve gevolgen voor de economie en de betaalbaarheid van het stelsel.

3. Ongelijkheid en doelmatigheid

Omdat het OBI aan iedereen wordt uitgekeerd, ontvangen ook mensen die het niet nodig hebben (zoals vermogenden) het basisbedrag. Dit kan als onrechtvaardig worden ervaren. Ook is het de vraag of het geld zo de kwetsbaarste groepen wel voldoende bereikt.

4. Effect op bestaande voorzieningen

Het invoeren van een OBI betekent waarschijnlijk het afschaffen of beperken van andere sociale voorzieningen. Dit kan leiden tot situaties waarin sommige mensen er juist op achteruitgaan, zeker als het basisinkomen lager uitvalt dan huidige uitkeringen.

5. Politieke en maatschappelijke weerstand

Het idee van "geld zonder prestatie" stuit op principiële bezwaren, vooral bij politieke partijen die waarde hechten aan eigen verantwoordelijkheid, arbeidsethos of het voorkomen van "gratis" geld.

Waarom is het nog niet gelukt het basisinkomen op de agenda te krijgen?

Tot nog toe is het nog niet gelukt om het basisinkomen echt op de politieke agenda te zetten. Dit heeft meerdere oorzaken:

1. Politieke compromissen en coalitiedwang

Nederland kent een coalitiestelsel en tot nog toe is het niet gelukt om een meerderheid te krijgen.

2. Beperkte maatschappelijke steun

Hoewel het idee populair is onder bepaalde groepen en regelmatig besproken wordt in de media, is er onder de bevolking geen overweldigend draagvlak. Veel mensen zijn ongerust over betaalbaarheid, effect op werk en het risico van misbruik.

3. Onvoldoende uitgewerkte plannen

Experimenten met het basisinkomen zijn op kleine schaal uitgevoerd, maar landelijke pilots ontbreken. D66 heeft nog geen volledig en doorberekend voorstel gepresenteerd dat overtuigend laat zien hoe het OBI betaald kan worden, wat de effecten zijn en hoe de transitie van het huidige stelsel zou moeten verlopen.

4. Risico van electorale schade

Het basisinkomen is een politiek gevoelig onderwerp; het kan partijen stemmen kosten bij kiezers die vrezen voor hogere belastingen, minder werkgelegenheid of het verdwijnen van bestaande uitkeringen.

5. Internationale context en precedent

Er zijn weinig landen die een volledig OBI hebben ingevoerd. Succesvolle voorbeelden ontbreken, wat de politieke moed om het voorstel door te zetten beperkt.

Conclusie en vooruitblik

Het onvoorwaardelijk basisinkomen is een idee dat blijft inspireren, maar ook verdeelt. De voordelen op het gebied van bestaanszekerheid, vrijheid en eenvoud zijn aantrekkelijk, maar de praktische, financiële en politieke uitdagingen zijn groot. Toch blijft het debat levend: misschien brengt de toekomst nieuwe inzichten, experimenten of crises die het OBI dichterbij brengen.

Het Onvoorwaardelijk Basisinkomen in Nederland:

Middel tegen Armoede, Politieke Standpunten, Kosten en Financiering

Analyse van het debat rond het basisinkomen in Nederland

Inleiding

Het idee van een onvoorwaardelijk basisinkomen is de afgelopen jaren steeds vaker onderwerp van maatschappelijk en politiek debat in Nederland. Een onvoorwaardelijk basisinkomen houdt in dat iedere burger, ongeacht inkomen, vermogen of arbeidspositie, periodiek een vast geldbedrag ontvangt van de overheid. Dit bedrag is bedoeld om in de basislevensbehoeften te voorzien en is niet afhankelijk van voorwaarden zoals arbeid of het actief zoeken naar werk. In deze analyse komen vier hoofdvragen aan bod: (1) Is het basisinkomen een effectief middel om armoede te bestrijden en waarom? (2) Welke Nederlandse politieke partijen zijn tegen een onvoorwaardelijk basisinkomen en wat zijn hun argumenten? (3) Wat zijn de kosten van een dergelijk stelsel? (4) Op welke manieren zou Nederland dit basisinkomen kunnen bekostigen?

Is het onvoorwaardelijk basisinkomen een middel om armoede te bestrijden?

Het basisinkomen wordt gezien als een radicaal alternatief voor het bestaande stelsel van sociale zekerheid. Het idee is dat door iedereen een vast bedrag toe te kennen, het armoedeprobleem in één klap wordt opgelost omdat niemand meer onder het bestaansminimum hoeft te leven.

- Directe armoedebestrijding: Een basisinkomen garandeert een vast inkomen voor iedereen, ook voor mensen die nu buiten het sociale zekerheidsstelsel vallen of door de stapeling van regels geen recht op uitkering hebben. Hierdoor kunnen acute vormen van armoede worden voorkomen.

- Vermindering van bureaucratie: Sociale uitkeringen zijn vaak gebonden aan complexe regels, controles en verplichtingen. Volgens voorstanders neemt een basisinkomen deze bureaucratie grotendeels weg, waardoor mensen eenvoudiger en sneller toegang hebben tot bestaanszekerheid.
- Versterking van de onderhandelingspositie: Met een gegarandeerd inkomen in het vooruitzicht zijn mensen minder afhankelijk van slecht betaalde of onaantrekkelijke banen. Dit kan bijdragen aan een eerlijker arbeidsmarkt en het terugdringen van zogeheten 'working poor'.
- Bevordering van welzijn en vrijheid: Psychologisch onderzoek suggereert dat financiële zekerheid bijdraagt aan minder stress, gezondere keuzes en meer ruimte om te investeren in opleiding, zorg voor naasten of vrijwilligerswerk.

Tegelijkertijd zijn er kritische kanttekeningen:

- Onzeker effect op armoede: Het hangt sterk af van de hoogte van het basisinkomen of armoede daadwerkelijk wordt uitgebannen. Een te laag basisinkomen zal onvoldoende bescherming bieden.
- Mogelijk negatieve prikkels: Sommigen vrezen dat een gegarandeerd inkomen mensen ontmoedigt om betaald werk te zoeken, waardoor de arbeidsdeelname daalt en de economie kan krimpen.

In de praktijk laten experimenten, zoals in Finland en enkele Nederlandse gemeenten (bijvoorbeeld Utrecht), zien dat het basisinkomen armoedebestrijding kan bevorderen, maar het effect op werkgelegenheid, motivatie en gezondheid verschilt per situatie.

Politieke partijen tegen een onvoorwaardelijk basisinkomen en hun argumenten

In Nederland kent het basisinkomen steun van enkele politieke partijen, maar ook stevige tegenstand, met name van partijen die hechten aan het bestaande sociale stelsel of vrezen voor hoge kosten en verlies aan prikkels om te werken.

- VVD (Volkspartij voor Vrijheid en Democratie):
- De VVD is tegen het onvoorwaardelijk basisinkomen. De partij vindt dat het bestaande sociale stelsel mensen voldoende bescherming biedt, mits goed uitgevoerd. Ze vreest dat een basisinkomen te duur is, leidt tot hogere belastingen en mensen ontmoedigt om te werken.
- Argument: het basisinkomen past niet bij een economie waarin werken wordt beloond en mensen worden gestimuleerd om verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen inkomen.

CDA (Christen-Democratisch Appèl):

Het CDA wijst het basisinkomen af omdat het sociale zekerheidsstelsel, gebaseerd op solidariteit en wederkerigheid, wordt vervangen door een systeem zonder tegenprestatie.

Argument: het basisinkomen ondermijnt de waarde van participatie en ontmoedigt actief burgerschap en werk.

SGP (Staatkundig Gereformeerde Partij):

De SGP beschouwt het basisinkomen als een 'te generiek' instrument dat niet voldoende rekening houdt met de noden van verschillende groepen.

Argument: gericht maatwerk blijft wenselijker en het basisinkomen is een onbetaalbare utopie.

PVV (Partij voor de Vrijheid):

De PVV is eveneens tegen en noemt het basisinkomen financieel onverantwoord.

Argument: het zou leiden tot nog meer bureaucratie en lastenverzwaring voor werkenden.

Forum voor Democratie (FvD):

FvD vindt dat het basisinkomen niet past binnen hun visie op een kleine overheid en individuele verantwoordelijkheid.

Overigens zijn linkse partijen als GroenLinks, Partij voor de Dieren en BIJ1 over het algemeen positiever, terwijl D66 en PvdA zich voorzichtig uitlaten of experimenten steunen.

Kosten van een onvoorwaardelijk basisinkomen

De kosten van een basisinkomen zijn sterk afhankelijk van de hoogte van het bedrag, de doelgroep (iedereen of alleen volwassenen) en de vraag of bestaande uitkeringen vervangen worden. Hier volgt een schets van de mogelijke kosten:

- Stel er wordt een basisinkomen van €1.200 per maand uitgekeerd aan alle volwassenen (ongeveer 13 miljoen mensen), dan kost dit jaarlijks zo'n €187 miljard.
- Als het basisinkomen alleen voor volwassenen geldt, maar kinderbijslag en andere uitkeringen blijven bestaan, liggen de kosten lager, maar nog altijd rond de €150 tot €180 miljard per jaar.
- In werkelijkheid kunnen de netto-kosten lager zijn wanneer bestaande uitkeringen, toeslagen en belastingvrijstellingen vervallen, maar het blijft een zeer grote uitgavenpost ten opzichte van de totale overheidsbegroting (circa €390 miljard in 2024).

Financiering van het basisinkomen in Nederland

De financiering van een onvoorwaardelijk basisinkomen vormt het grootste struikelblok. Mogelijke bronnen voor financiering zijn:

- Afschaffing van bestaande uitkeringen: Door het basisinkomen te laten gelden in plaats van bijstand, AOW, kinderbijslag en diverse toeslagen, kunnen deze budgetten worden overgeheveld. Dit kan zo'n €80-€100 miljard opleveren, afhankelijk van de mate van integratie.
- Hervorming van het belastingstelsel: Een hoger basisinkomen vraagt om hogere inkomsten uit belastingen, bijvoorbeeld door het verhogen van de inkomstenbelasting, het invoeren van een vlaktaks, of het zwaarder belasten van vermogen en winst. Ook kan gedacht worden aan nieuwe belastingen, zoals een digitale transactietaks.
- Verminderen van belastingvrijstellingen en subsidies: Door minder uitzonderingen toe te staan in het belastingstelsel, komt extra geld vrij.

- Versobering van andere overheidsuitgaven: De overheid zou besparen op bureaucratie, controle en handhaving van het sociale zekerheidsstelsel, maar hoeveel dit oplevert is onzeker.
- Economische groei en automatisering: Sommigen verwachten dat een basisinkomen de economie stimuleert doordat mensen meer consumeren en zich kunnen omscholen. Nieuwe technologieën zoals robotisering kunnen extra belastinginkomsten opleveren.

Toch zijn al deze bronnen samen waarschijnlijk onvoldoende om het basisinkomen volledig te bekostigen zonder forse belastingverhogingen of bezuinigingen elders. Dit vormt dan ook de kern van de politieke en maatschappelijke discussie.

Conclusie

Het onvoorwaardelijk basisinkomen wordt gepresenteerd als een krachtig middel in de strijd tegen armoede, maar kent voor- en tegenstanders binnen de Nederlandse politiek. Tegenstanders wijzen op de hoge kosten, risico's voor de werkprikkel en het verlies aan solidariteit. Berekeningen laten zien dat de kosten enorm zijn, maar dat het basisinkomen deels kan worden gefinancierd door bestaande regelingen te vervangen en het belastingstelsel te hervormen. De invoering ervan blijft daarmee voorlopig een utopie, maar het maatschappelijke debat zal blijven voortduren, mede gevoed door de wens om armoede structureel aan te pakken in een steeds veranderende samenleving.

Piet Verheijen